

ТВОРЧА ТА МУЗИЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛЯ БЕЗКОРОВАЙНОГО

Друга половина XIX – початок XX ст. – це один із найважливіших періодів історії української музики, на який припадає піднесення музичної культури, становлення й розвиток національної школи. У складних умовах соціально-політичних подій того часу змінюється співвідношення між фаховими й аматорськими художніми силами, відбувається їх консолідація, все більшої ваги набувають професійні елементи.

Значне пожвавлення діяльності українських митців Галичини у визначений період зумовлено загальною активізацією не тільки суспільного, а й музичного життя у більшості культурних центрів, насамперед у Львові, де створюються музичні товариства, навчальні заклади.

У музичному процесі перших десятиліть XX ст. прослідковуються дві тенденції, які повністю визначили його зміст. Перша виявилася в демократизації музичного життя, у зростанні аматорського музичного руху, зокрема через залучення до хорового співу широкого загалу міського та сільського населення (хори музичних товариств “Боян”, “Просвіта”, “Рідна школа”, “Воля”, “Зоря” та ін.).

Друга тенденція полягає у професіоналізації музичного життя. Наприкінці XIX і в перші десятиліття XX ст. з’явилися професійні музиканти, які здобули музичну освіту як у вітчизняних навчальних закладах, так і в європейських консерваторіях (у Відні, Празі, Варшаві).

Зростання суспільно-демократичного руху сприяло поглибленню й подальшому утвердженню засад української композиторської школи, якої вже торкнулися нові стилістичні віяння, властиві світовому музичному мистецтву початку XX ст.

Музична творчість кінця XIX ст. – початку XX ст. характеризується розмаїттям індивідуальних стильових почерків. У цій мистецькій галузі діяли представники різних поколінь, серед яких були професійні композитори, а також плеяда визначних митців, які мали інший фах і музичну освіту. Своєю суспільно-громадською та композиторською діяльністю вони зробили значний внесок у розвиток музичної культури Галичини.

Нині ще недостатньо вивчена музична спадщина та творча діяльність таких композиторів, як П.Бажанський, М.Кумановський, М.Копко, Я.Лопатинський, Я. Ярославенко, В.Безкоровайний.

Василь Безкоровайний народився 12 січня 1880 р. у м.Тернополі, в міщанській сім'ї, що проживала по вул. Шопена біля Старого парку. Початкову та середню освіту Василь здобув у вчительській семінарії, а згодом – у гімназії. З дитинства він захоплювався музикою та співом. Першими його вчителями музики в Тернополі були Олександр Голембйовський та Юліан Нижанківський. Вже з десятирічного віку Василь студіює на фортепіано спочатку у свого батька, а потім – у сестри-піаністки. Але його вабили також технічні можливості та незвичне тембральне забарвлення інших інструментів. З часом Василь опановує гру на контрабасі, а також на цитрі, надзвичайно популярному тоді серед західноукраїнської інтелігенції інструменті.

У гімназійні роки Василь Безкоровайний об'єднує навколо себе друзів-однодумців і створює гімназійний смичковий оркестр, в якому виступає і як виконавець-інструменталіст, і як диригент. Музично-теоретичні знання майбутній музично-громадський діяч здобував, вивчаючи гармонію у військового капелмейстера Мазана [1, с.218].

Після Тернопільської гімназії Василь вступає у Львівський політехнічний інститут на фізико-математичний факультет і закінчує його в 1908 р. У Львові Безкоровайний продовжує здобувати музичну освіту в польській консерваторії, вивчаючи гармонію та композицію у провідних фахівців професора Мечислава Солтиса та відомого на той час польського композитора й критика Станіслава Невядомського.

Отримавши фахову освіту, Василь Безкоровайний працює педагогом у різних містах краю: Львові (1908-1910), Тарнові (1910-1911), Станіславі (1911-1913), Тернополі (1914-1929), Золочеві (1929-1935) [2, с. 380]. Такі часті переїзди родини Безкоровайного – дружини Стефанії (з родини Стеблинських) та двох дітей – Неоніли та Любомира – були пов'язані з тим, що польська окупаційна влада не схвалювала активну громадську діяльність митця і дуже часто переводила В.Безкоровайного з одного місця на інше.

Але скрізь, де йому довелося вчителювати, Безкоровайний брав активну участь в організації музичного життя. Він тривалий час був диригентом популярних відомих своєю освітньо-просвітницькою діяльністю хорових товариств “Боян” у Тернополі, Львові, Станіславі, Золочеві. У 1928 р. Василь Безкоровайний стає одним із засновників Тернопільської філії Вищого музичного інституту ім. М.Лисенка. Він співпрацює з Тернопільським аматорським драматичним театром на чолі з Ганною Юрчаковою та Мар'яном Крушельницьким, створюючи музичне оформлення спектаклів [3, с. 128], бере активну участь у

святкуванні Шевченкових роковин, у концертних імпрезах, присвячених творчості М.Леонтовича, Л. Українки, І. Франка, М.Вербицького [4], О.Кобилянської [5]. На цих урочистостях Безкоровайний виступає як піаніст-аккомпаніатор, а також як диригент хорових колективів. У святкових концертних програмах часто звучали інструментальні, вокальні та хорові твори митця.

У 1935-1938 рр. Василь Безкоровайний очолює Тернопільський "Боян" [6], а наприкінці 1938р. переїжджає з родиною до Львова, де диригує церковним хором і співпрацює з українським театром, який очолював В.Блавацький. Разом цим театром родина Безкоровайного емігрувала на Захід. У 1944-1949 рр. у м.Габльонц (Австрія) митець бере активну участь в українському концертному житті. А з 1949 р. живе в США, в Буффало, де продовжує свою культурно-просвітницьку діяльність, дає приватні уроки гри на фортепіано й скрипці, організовує концерти, виступає разом зі своєю донькою Нілою Стецьків-Безкоровайною, викладає в Українському музичному інституті, плідно працює в мистецькій секції Українського конгресового комітету Америки.

5 березня 1966 р. композитора не стало. Василь Безкоровайний залишив після себе велику творчу спадщину (музикознавці-дослідники налічують близько 350 творів), яка, на жаль, майже невідома сучасному слухачеві. За бажанням доньки композитора Н.Стецьків, твори В.Безкоровайного були передані до рідного міста, де зберігаються у Тернопільському краєзнавчому музеї, а також у рукописному фонді Львівської бібліотеки ім. В.Стефаника [7].

Творчий доробок композитора численний і різножанровий – це солоспіви, твори для хору різного складу, музика до драматичних вистав, мелодекламації, інструментальні твори для фортепіано, скрипки, віолончелі, цитри, оркестру.

Перший твір, написаний Василем Безкоровайним у 1898 р., репрезентує поширений на той час жанр хорової пісні. Це була композиція для соло баритона й чоловічого хору на слова І.Франка "Гей, хто на світі крашу долю має".

Хоровий жанр займає провідне місце у творчому доробку композитора. Він приваблює митця впродовж усього життя. Безкоровайний пише твори для чоловічого, жіночого та мішаного хорів, звертається до поезії Т.Шевченка ("Садок вишневий коло хати", "На горді пастернак", "Думи мої"), Лесі Українки ("Реве, гуде негодонька", "Соловейковий спів", "Лагідні весняні ночі"), О.Олеса ("Народним

лицарям”, “Плотію уснув”, “Країно див”). Ці твори відзначаються цікавою мелодикою, багатою та різноманітною гармонією, професійним знанням тембральних, регістрових і динамічних можливостей хорового ансамблю.

Як і в хоровому жанрі, так і в солоспівах, які складають значну частину творчої спадщини В. Безкоровайного, композитор має своїх улюблених поетів, творчість яких була йому близька за образним настроєм, пісенністю поетичної мови, великою гамою втілених почуттів. М'яким ліризмом, щирістю вислову відзначаються солоспіви на слова Б.Лепкого “Де ж ти листочку?”, “Рожевий квіте”, “Снишся мені”; на слова О.Олеся – “Чому з тобою ми не хвили”, “Маленька ластівка”. Паралельно з любовним романсом у творчому доробку В.Безкоровайного з'являється ліричний музичний пейзаж – “На склоні гір” (сл. Б.Лепкого), “Затремтіли струни”, “Чари ночі” (сл.О.Олеся), “Засумуй трембіто” (сл. Р.Купчинського). Вокальна партія у солоспівах композитора здебільшого поєднує пісенну наспівність з декламаційною виразністю, вона інтонаційно близька до народних українських пісень, особливо своєю ритмічною змінністю та типовими каденційними розспівами.

У своїй творчості композитор постійно спирається на традиції українського фольклору, що проявляється не лише в тематиці, а й у ладових, ритмічних, жанрових та формотворчих принципах. Образно-тематична сфера творів В.Безкоровайного розвивалась під впливом гуцульського та подільського фольклору. Деякий час композитор жив у Косові в селі Жаб'є (нині Верховина Івано-Франківської області), де прагнув збагнути красу народної музики, специфіку ритмічної організації пісень і танців Карпат.

Серед численних інструментальних творів В. Безкоровайного на народну тематику виділяються скрипкові композиції – “Для розради” (інтродукція і коломийки), “Українські думки”; фортепіанні – “А у нашої сусідки”, “З тої гори”, “В гаю зеленім раз зі мнов”; твори для цитри – “В'язанка народних пісень”, “Гуцулка”, “Казачок”.

Своєрідне поєднання фольклорного матеріалу й стилістики західноєвропейської музики кінця ХІХ – початку ХХ ст. втілюється у п'єсі для скрипки з фортепіано “Для розради”. У цьому творі Безкоровайний продовжує традиції інструментальної музики народницької доби, зокрема увертюру М.Вербицького, які були написані на теми народних пісень і танців, а за формою подібні до рапсодії чи фантазії.

Інтродукція і коломийки “Для розради” Безкоровайного аналогічний за будовою інструментальний твір. Він відкривається урочистою інтродукцією, що за стилем, загальним емоційним характером, акордово-гармонічним принципом викладу нагадує вступний розділ до театральних увертур. Далі за інтродукцією іде сюїта з чотирьох розділів-коломийок. Використання коломийок природне для композиторів того часу, тому що вони були поширені в побуті й відігравали важливу роль у визначенні національного колориту галицького музичного мистецтва. Зберігаючи образно-емоційну характеристику, структурну будову, ладові та ритмічні особливості первинного жанру, композитор створює яскравий, динамічний цикл, використовуючи принцип інтонаційно-тематичного, темпового та ладового контрасту різних жанрових картин.

У творчому доробку Василя Безкоровайного яскраво представлена інструментальна лірична мініатюра, яка зазнала динамічного розвитку у творчості галицьких композиторів на початку XX ст. Це – “Спомин з гір”, “Українські думки” (частини I-VIII), “Українська рапсодія” для скрипки з фортепіано.

Яскравим зразком професійного переінтонування стилістичних засад українського лірико-епічного жанру думки є цикл творів “Українські думки”. Кожна “Думка” циклу – носій яскравої образності й тісно пов’язана з інтонаційним розвитком, ладовим забарвленням та ритмічною структурою народно-пісенного матеріалу. Оригінальністю вирішення драматургічного задуму відмічена шоста частина циклу. Ця “Думка” пройнята елегійним настроєм, світлими образами. Починається твір думним зачином, який стилістично нагадує епічні народні жанри: поступовість інтонаційного розгортання, яскрава орнаментика, арпеджіато. Перший розділ твору, написаний у тричастинній формі, тісно пов’язаний з особливостями українських ліричних пісень: широта мелодичного дихання, двочастинна куплетна будова, діатоніка гармонічного супроводу. Середній розділ більш драматизований. В ньому поєднується ліричний пісенний матеріал першого розділу (партія фортепіано) та напружена речитація, яка властива декламаційним розділам народних дум (партія скрипки). Реприза “Думки” динамічна, що пов’язано з теситурним підвищенням викладу основної теми та фактурним ускладненням фортепіанного супроводу. Завершується твір розгорнутою синтетичною кодою, де відбувається поєднання лірико-пісенного матеріалу думки та елементів імпровізаційно-арпеджованих інструментальних пасажів.

Творче осмислення В.Безкоровайним досягнень західноєвропейської та російської музики проявилось в його творчому доробку в жанрах, що були привнесені добою романтизму: вальс, поема, ноктюрн. Але, як й більшість композиторів того часу, митець, використовуючи романтичні формотворчі принципи, колористичну гармонію, свободу ладотонального розвитку, будує свої твори на національній інтонаційній основі. Серед таких композицій слід відзначити твори для фортепіано “Вечірні мрії”, “Вільхівка”, “Роете Egotique”. Остання п’єса характеризується схвильованим ліризмом, що охоплює діапазон від тужливої мрійливості до драматичного пафосу. Поемне розгортання музичної думки у творі відбувається шляхом зміни різних контрастних розділів, що втілюють новий образно-емоційний настрій, інший принцип фактурного викладу, а також тональний, темповий та динамічний контраст.

Своєрідністю образного змісту, довершеністю форми відзначається “Ноктюрн” В.Безкоровайного для скрипки з фортепіано.

У цьому творі втілено характерні риси музично-поетичної пейзажної лірики. Музичний вислів розгортається у динамічній зміні різних настроїв: ніжні освідчення, експресивний емоційний спалах, таємничий шепіт, передчуття, тривога. Інтонаційна мова ноктюрна вишукана, а насиченість акордово-гармонійної фактури супроводу, мінливість ладогармонійної мови, мажорно-мінорні відтінки створюють поетичну картину ночі та втілюють багатогранність емоційних переживань.

Василь Безкоровайний є також автором музики до драматичних вистав – “Тополя” Г. Лужницького (за Т. Шевченком), “Мина Мизайло” М.Куліша, та дитячої казки-оперети “Червона шапочка” (лібрето Леоніда Полтави), яка вперше була поставлена режисером Ганною Тагаїв та балетмейстром Лесею Шанта в Торонто 16 травня 1965 р. за участю 36 дітей-акторів. Оксана Бризгун-Соколик у своїх спогадах про композитора відзначає: “Оперета пройшла з колосальним успіхом. Маленькі актори виводили присутнього композитора на сцену і оплескам не було кінця ...36 моїх учнів було співтворцями чудової, мелодійної, зворушливої, приємної казки на сцені”[8].

Значна частина творчого доробку композитора була надрукована у Львові, в літографії А.Андрейчина, у видавництві “Торбан”, друкарні Піллера, але ще велика кількість композицій зберігається в рукописних фондах і чекає на своїх дослідників, виконавців, рецензентів.

“Музика В.Безкоровайного, – як стверджує П.Медведик, – щира, національно своєрідна, мелодійна. Вона близька духом і зрозуміла нашому

сучасників. Його творчість сягає корінням до рідної землі, взаємозв'язана з народним пісенним мелосом, хвилююча у своїй задушевності, ліричності”[9, с. 218].

Творча, суспільно-просвітницька та музично-пропагандистська діяльність Василя Безкоровайного – значне явище в музичній культурі Західної України 10-40-х років ХХ ст.

1. Михальчишин Я. Забутий композитор (Василь Безкоровайний) // Михальчишин Я. З музикою крізь життя. – Львів: Каменяр, 1992. – 231 с.
2. Медведик П. Діячі української музичної культури (матеріали до бібліографічного словника) // Записки НТШ. – Т. ССХХVІ. Праці музикознавчої комісії. – Львів, 1993. – 530 с.
3. Крушельницький М. Спогади, статті. – К.: Мистецтво, 1969. – 183 с.
4. Діло. – 1933. – ч.316.
5. Свято О.Кобилянської в Тернополі // Діло. – 1928.–12 січня.
6. Тернопільський “Боян” //Укр. музика. – 1937. – № І; 1938. – № 2.
7. Львів. Наукова бібліотека АН України ім. В.Стефаника. Рукописний відділ, ф.147.
8. Бризгун-Соколик О. Василь Безкоровайний: Спогади //Свобода (США). – 1983. – 3 серп.
9. Медведик П. Василь Безкоровайний //Джерело. – 1994. – № І.

Natalia Toloshnyak

VASYL BEZKOROVAYNNY'S ACTIVITIES AS A MUSICIAN AND EDUCATIONALIST

This article gives an account of the of Vasyl Bezkorovaynny's activities as a musician and educationalist. V. Bezkorovaynny (1880-1966), a composer, conductor, and pianist, is also known as a founder of music schools, choirs, and orchestras. V.Bezkorovaynny's musical and educational efforts made a tangible contribution to the musical culture of Western Ukraine in the 1910-1940s